

Jadwiga MROŻEK-MYSZKOWSKA

Żydowscy uczniowie w szkolnictwie powszechnym. Przyczynek do historii kłobuckich Żydów

Kłobuck to niewielkie miasto położone nad rzeką Okszą, w północnej części województwa śląskiego. Prawa miejskie Kłobuck otrzymał prawdopodobnie już w 1244 r. Pewne jest natomiast, że o Kłobucku jako mieście była mowa już w dokumentach królewskich Kazimierza Wielkiego w 1339 r. i tę datę oficjalnie uznaje się za rok nadania praw miejskich. Przez Kłobuck przebiegała dawna droga handlowa łącząca Małopolskę i Wielkopolskę. Według przekazów historycznych przez miasto prowadził najstarszy szlak handlowy prowadzącego przez ziemie polskie jeszcze za czasów rzymskich, tzw. szlak bursztynowy, wiodący od wybrzeży Morza Śródziemnego przez Kraków, Kalisz do Bałtyku¹.

Jest to więc miasteczko korzeniami sięgające średniowiecza. To w Kłobucku, w klasztorze, wychowywały się dzieci jednego z Jagiellonów, to tam proboszczem był słynny dziejopis Jan Długosz i to tam do II wojny światowej mieszkali obok siebie Polacy i Żydzi².

¹ Szerzej: *Kłobuck. Dzieje miasta i gminy (do roku 1939)*, red. F. Kiryk, Kraków 1998. Por. także: W.A. Nowak, *Przyrodnicze warunki rozwoju miasta i gminy*, [w:] *Kłobuck. Dzieje miasta i gminy...*; J. Laberschek, *W czasach piastowskich i jagiellońskich*, [w:] *Kłobuck. Dzieje miasta i gminy...*; Cz. Michalski, *W okresie wojen napoleońskich i powstań narodowych*, [w:] *Kłobuck. Dzieje miasta i gminy...*; F. Sobalski, *Między wojnami światowymi 1918–1939*, [w:] *Kłobuck. Dzieje miasta i gminy...*; A. Brzózka, *Kartki z historii Kłobucka*, Częstochowa 1995.

² Do XV wieku Kłobuck zamieszkiwany był głównie przez Polaków. Pierwsi Żydzi pojawili się dopiero z końcem XV wieku. Zachowane źródła podają, że do 1550 roku na ogólną liczbę 803 mieszkańców zaledwie kilkunastu było pochodzenia obcego, wśród nich tylko jeden pochodzenia żydowskiego – Mojżesz Rybak. Zob. J. Laberschek, *W czasach piastowskich i jagiellońskich*, [w:] *Kłobuck. Dzieje miasta i gminy...*, s. 134–136.

Ze skąpych danych źródłowych wynika, że w Kłobucku szkoła³ istniała już od początku XVI wieku. Była to szkoła sześcioletnia utrzymywana przez miejscowy klasztor kanoników regularnych. Zmiany nastąpiły dopiero za czasów KEN, wtedy też (w 1782 r.) szkoła posiadała własny budynek, do szkoły uczęszczało ok. 60 uczniów, a w 1791 r. zanotowano 50 uczniów w oddziale niższym i 46 w oddziale wyższym⁴. Nauczycielami początkowo, aż do kasaty zakonu, byli zakonnicy.

Dopiero okres Księstwa Warszawskiego przyniósł rozwój i powstawanie szkół elementarnych w Kłobucku i okolicy. W krótkim czasie na terenie parafii kłobuckiej istniało 11 szkół elementarnych. Oprócz szkoły w Kłobucku były też w: Grodzisku, Iwanowicach, Kamyku, Libidzy, Łobodnie i Rębielicach oraz w: Szarlejce, Waleńczowie, Wręczycy i Złochowicach⁵.

Niestety czasy nie sprzyjały rozwojowi szkolnictwa. Nie zachowały się żadne informacje na temat funkcjonowania szkół w latach 1812–1815, a jedynie wzmianka, że w 1813 roku upadła szkoła w Grodzisku oraz w Libidzy, zaś szkoła w Łobodnie znajdowała się w bardzo złym stanie⁶. W 1815 roku ustanowiono Konstytucję Królestwa Polskiego, na mocy której powołano komisję do spraw oświaty. Jej zadaniem było przede wszystkim wznowienie działalności szkół elementarnych. Specjalny dozór szkolny miał przygotować spis dzieci zdolnych do szkoły zarówno chłopców, jak i dziewczęta w wieku od szóstego roku (na wsiach od ósmego roku). Do obowiązków szkoły należało sporządzanie raportów dotyczących frekwencji uczniów⁷.

Ciekawe światło na stan szkół parafii kłobuckiej rzuca *Konsygnacja* ks. Michała Zagalskiego, dziekana dekanatu częstochowskiego z 15 kwietnia 1818 roku. Z zestawienia wynika, że szkoła w Kłobucku nie miała własnego budynku, *tylko dom przez proboszcza wynajęty*⁸. Z kolei w Kamyku, stwierdzał ksiądz, szkoła zamknięta po 1813 roku powinna istnieć, *gdyż tam familii przeszło 50 mieszka*

³ Mowa tu o szkole polskiej, nie o wyznaniowej, żydowskiej.

⁴ Cz. Michalski, *W okresie wojen napoleońskich i powstań narodowych*, [w:] *Kłobuck. Dzieje miasta i gminy...*, s. 273.

⁵ Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej sygn. II, 115. Zobacz też: Cz. Michalski, *W okresie wojen napoleońskich i powstań narodowych*, [w:] *Kłobuck. Dzieje miasta...*, s. 275; J. Lipiec, *Szkolnictwo elementarne okręgu na przełomie XVIII i XIX wieku*, „Ziemia Częstochowska”, t. 8–9, 1970, s. 85.; E. Podgórska, *Szkolnictwo elementarne Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego 1809–1831*, Warszawa 1960, s. 11.

⁶ Cz. Michalski, *op. cit.*, s. 279.

⁷ E. Podgórska, *op. cit.*, s. 15–17.

⁸ *Tabela generalna wszystkich szkół elementarnych egzystujących i mających być zaprowadzonych w powiecie częstochowskim... dnia 15 kwietnia 1818 r.*, [w:] *Teksty źródłowe do dziejów regionu częstochowskiego*, red. A. Zakrzewski, z. 3, *Szkolnictwo elementarne*, przyg. ks. J. Związek, Częstochowa 1996, s. 38.

*Żydów, a którzy życzyli sobie mieć szkołę polską*⁹. Z uwagi tej wynika, że Żydzi bardziej garnęli się do nauki skoro chcieli szkoły całorocznej. W innych uwagach czytamy, że szkoła funkcjonuje tylko zimą, gdyż latem dzieci muszą pracować przy wypasaniu zwierząt. Wiadomo również, iż w kłobuckiej szkole uczono: religii, nauki moralnej, języka polskiego, łacińskiego i niemieckiego, arytmetyki w pamięci i pisemnie, historii, geografii, deklamacji i kaligrafii.

Z danych źródłowych wynika, że do szkoły w Kłobucku chodziły też dzieci wyznania mojżeszowego¹⁰. I tak w 1823 r. uczęszczało do szkoły sześciu uczniów żydowskich, w tym dwie dziewczynki; w 1825 r. do szkoły tej chodziło tylko jedno dziecko żydowskie, a 1825 – sześcioro. Z kolei, jak podaje J. Lipiec, w latach pięćdziesiątych XIX wieku odsetek dzieci wyznania mojżeszowego wahał się w przedziale 13–16%¹¹.

Tuż po odzyskaniu niepodległości, w 1921 roku, powołano w Kłobucku specjalną komisję do spraw budowy szkoły, co ciekawe w skład tej komisji wszedł też przedstawiciel ludności żydowskiej Herszlik Fajga. W 1925 roku Rada Miasta Kłobuck podjęła uchwałę o budowie szkoły, gdyż: „[...] istniejąca w mieście [...] 7 klasowa szkoła powszechna z powodu zupełnego braku wolnych mieszkań mieści się w kilku wynajętych w różnych punktach miasta lokalach i do tego jeszcze zupełnie na ten cel nieodpowiednich, co bardzo ujemnie wpływa na naukę i zdrowotność dzieci oraz z uwagi, że materiał do budowy własnego gmachu szkolnego już w potrzebnej ilości zakupiony i zwieziony [...] Rada Miejska [...] postanawia: Do budowy własnego gmachu dla 7-klasowej szkoły powszechnej w Kłobucku przystąpić wiosną 1925 roku [...]”¹².

Budowę szkoły ukończono w 1930 roku, szkoła ta istnieje i funkcjonuje do dziś, jako Szkoła Podstawowa nr 2 im. A. Mickiewicza.

Należy podkreślić, iż dzieci żydowskie uczęszczały także do tej siedmio-klasowej powszechnej szkoły polskiej. Niestety, w czasie wojny Niemcy spalili wszystkie dzienniki szkolne i księgi uczniów. Zachowała się tylko jedna obejmująca rok szkolny 1935/1936. Jej wnikliwa analiza pozwala ustalić dokładne dane uczniów. Wiadomo, że w każdej klasie byli uczniowie Żydzi, wyjątek stanowiły klasy, do których chodzili uczniowie z okolicznych wsi (Zagórze i Zakrzew).

⁹ Tamże, s. 40.

¹⁰ Szerzej na ten temat J. Mizgalski, *Dzieje, dziedzictwo i tożsamość kulturowa Żydów Częstochowy jako punkt wyjścia do refleksji nad ich tożsamością polityczną w XIX i XX wieku*, [w:] *Żydzi częstochowianie – współlistnienie, holokaust, pamięć*, red. J. Mizgalski, Częstochowa 2006; A. Brzózka, *Żydzi w Kłobucku*, [w:] *Kartki z historii Kłobucka*, Częstochowa 2007.

¹¹ J. Lipiec, *Nauczanie w szkołach elementarnych Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego w latach 1807–1830*, Częstochowa 1993, s. 77. Por. także: A. Brzózka, *Żydzi w Kłobucku*, [w:] *Kartki z historii Kłobucka*, Częstochowa 2007; *Żydzi częstochowianie...*

¹² Archiwum Państwowe w Częstochowie (dalej APCz), Wydz. Pow. Cz. 226, odpis protokołu z posiedzenia RM z 25 maja 1921, k. 87.

Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936 obejmuje klasy I–VII, łącznie 26 oddziałów (cztery klasy I – a, b, c, d; cztery klasy II – a, b, c, d; cztery klasy III – a, b, c, d; pięć klas IV – a, b, c, d, e; cztery klasy V – a, b, c, d; trzy klasy VI – a, b, c oraz dwie klasy VII – a, b). Najliczniejsze były klasy I–V, najmniej liczne klasy VI i VII. Szkoła należała do krakowskiego okręgu szkolnego, a obwodu częstochowskiego¹³.

Tabela 1.

Klasa	Liczba uczniów ogółem	Liczba uczniów żydowskich	Ogółem liczba osób, które nie otrzymały promocji lub były NKL	W tym liczba dzieci żydowskich niepromowanych lub NKL
Klasa I a	64 (64)	13	6 + 1 NKL	1 NKL
Klasa I b	59 (59)	18	3 NKL	1 + 2 NKL
Klasa I c	63 (61)	9	4	1
Klasa I d	46	0		0
Klasa II a	75 (71)	13	5 + 1 NKL	1 + 1 NKL
Klasa II b	73 (71)	14	11	0
Klasa II c	72 (73)	19	9	1
Klasa II d	37 (36)	0	4	0
Klasa III a	56 (55)	14	4	2
Klasa III b	58 (58)	9	7	2
Klasa III c	57 (53)	15	4	1
Klasa III d	56 (55)	6	7	2
Klasa IV a	56 (53)	9	6 + 2 NKL	1
Klasa IV b	51 ()	15	5 + 2 NKL	4 + 2 NKL
Klasa IV c	52 (50)	11	5	1
Klasa IV d	52 (49)	9	6 + 3 NKL	2 + 3 NKL
Klasa IV e	47 (46)	6	4 + 3 NKL	2 + 3 NKL
Klasa V a	51 (45)	8	5	4
Klasa V b	48 (46)	4	4	2
Klasa V c	48 (42)	11	5 + 3 NKL	1 + 3 NKL
Klasa V d	49 (44)	2	7	1

¹³ W rubryce nr 2 podano liczbę uczniów według stanu na dzień 15.09.1935 r., a w nawiasie liczbę uczniów w ostatnim dniu nauki szkolnej, tj. czerwiec 1936 r. NKL – oznacza, że uczeń był nieklasyfikowany. Tabela została opracowana na podstawie jedynej zachowanej książki uczniów dawnej szkoły powszechnej, obecnie Szkoły Podstawowej nr 2 w Kłobucku. Jest to opracowanie autorskie J.M. M. Dane nie były dotąd publikowane.

Klasa VI a	59 (59)	8	9	1
Klasa VI b	57 (56)	12	11 +2 NKL	4
Klasa VI c	60 (57)	7	6 =1 NKL	2 +1 NKL
Klasa VII a	56 (54)	4	4 NKL	1 NKL
Klasa VII b	56 (55)	3	3	0

Źródło: Opracowano na podstawie Księgi uczniów szkoły powszechnej w Kłobucku za rok 1935/1936.

W roku szkolnym 1935/1936 w klasach I–VII było 239 uczniów żydowskich, z których nie zdało lub było nieklasyfikowanych (skrót: NKL) 52, co stanowi 21.75% wszystkich uczniów żydowskich. Z kolei ci ostatni stanowili 16.39% wszystkich uczniów w szkole¹⁴.

Warto zauważyć, że w ciągu roku szkolnego była stosunkowo duża rotacja uczniów, najczęściej żydowskich. Wiązało się to z przenoszeniem się rodzin do innych miejscowości, np. do Częstochowy (trzy osoby: Mordka Zaks, Icek Kuczbart i Gołda Rembak), do Łodzi (jedna osoba Szymon Gryn) i do Miedźna (jedna osoba Mendel Działowski). Uczniowie byli nieklasyfikowani m.in. z powodu dużej liczby opuszczonych zajęć, wyjazdu – zmiany miejsca zamieszkania, przerwania nauki z powodu ubóstwa lub choroby. Część z dzieci chodziła też do szkoły żydowskiej; w przypadku jednego z uczniów znajdujemy w księdze adnotację: „pozostawiony na rok drugi; w ciągu roku uczęszcza do szkoły żydowskiej wskutek tego był zawsze przemęczony, na lekcji zasypiał, nie włada językiem polskim, nie opanował pisania i czytania”¹⁵.

Mimo że dzieci opuszczały dużo dni nauki, to niewiele spóźniały się na lekcje, co wiązało się z pewnością z dyscypliną¹⁶. Kilkoro dzieci nie chodziło do szkoły (przerwało chodzenie) z powodu choroby („Wada organiczna języka, trudno wymawiać jej najprostsze wyrazy, winna być poddana operacji, niedorozwinięta umysłowo. Słabo rozwinięty umysłowo. Słabo rozwinięta psychicznie i fizycznie. Z powodu choroby łącznie ze świętami wyznania mojżeszowego nie uczęszczał 1/3 roku szkolnego”). Kilkoro z kolei nie podołało obowiązkowi szkolnemu z powodu lenistwa, ubóstwa czy nieznajomości języka polskiego („Brak zainteresowania się w ogóle nauką, przez rodziców wcale niedopilnowany. Nie umie się wysłowić po polsku. Nie umie dobrze tabliczki mnożenia. Słabo włada językiem polskim w słowie i piśmie. Leniwy do tego stopnia, że nie wykazał minimalnego postępu z historii, arytmetyki i polskiego. Przestał uczęszczać – ubóstwo”).

¹⁴ Wszystkich uczniów w szkole było 1458 według stanu na 15.09.1935 r. Opracowanie autorskie J. M.-M. Materiał dotąd niepublikowany.

¹⁵ Opis przy uczniu klasy I b nr 16 w księdze uczniów.

¹⁶ W czterech klasach pierwszych na łączną liczbę 38 uczniów żydowskich odnotowano tylko 3 spóźnienia w ciągu całego roku.

Należy jednak podkreślić, że przyczyny te (poza uwagami w kwestii języka) dotyczyły też dzieci polskich.

Zasadne wydaje się zestawić dane żydowskich dzieci uczęszczających do klas I–VII szkoły powszechnej w Kłobucku w roku szkolnym 1935/1936. Zestawienie obejmuje nazwisko i imię ucznia, datę urodzenia oraz imiona rodziców. Układ zgodny z zapisem w księdze, w większości alfabetyczny, chronologia ta zaburzona została tylko wówczas, gdy dziecko dochodziło do klasy w ciągu roku szkolnego. Wtedy dopisywano je na końcu księgi danej klasy. Czasami zapis odręczny był na tyle nieczytelny, że pozostawiał wątpliwości co do brzmienia imienia rodziców, czasami zapisywano tylko imię jednego z rodziców. Na uwagę zasługuje także zapis formy imienia, o ile w przypadku dzieci polskich zapisywano imiona w pełnym brzmieniu, o tyle w przypadku dzieci żydowskich stosowano często zdrobnienie, np. Rózia, Mordka.

Tabela 2. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie I a

Opiekun: Józefa Krupska, Julia Rutkiewicz

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Ajzner Berek	Lajb-Baruch, Hendla	15.08.1925	
2.	Frydman Chana (?)	Ala	4.04.1926	
3.	Granek Jadzia	Mendel	8.11.1927	
4.	Pytowski Szymon	Idel, Dobra	30.01.1928	
5.	Rozenwajg Jadzia	Szyja	15.11.1926	
6.	Sztajer Rózia	Boruch, Estera	10.02.1928	
7.	Unglik Aron	Lewek, Ruchla	6.05.1928	
8.	Unglik Rajzla-Leja	Icek, Fajgla	6.05.1928	
9.	Wajnrajch Ajdela	Lewek, Marianna	29.02.1928	
10.	Zajbel Moszek Dawid	Majer, Fajgla	1.10.1928	
11.	Zygielman Cyrla	Kopel, Fradla	29.03.1928	
12.	Zaks Wolf-Hirsch	Lewek, Laja	15.01.1928	
13.	Szperling Icek	Eljasz	6.11.1923	

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 2. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie I b

Opiekun Józefa Krupska

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Ajzner Dwojra	Jakob	28.01.1928	
2.	Ajzner Zołma-Dawid	Gerszon	21.12.1926	
3.	Berkowicz Zyśła	Zysser	4.12.1928	
4.	Berkowicz Nachene	Jankiel	11.04.1928	
5.	Berliner Josek	Josek	1927	
6.	Berkowicz Jankiel	Szmul	1927	Przestał uczęszczać do szkoły z dn. 1.04.1936
7.	Birenbaum Załma-Aron	Eljasz, Liba	4.09.1928	
8.	Euzel Icek-Aron	Michał	20.02.1928	
9.	Halcman Alter	Lipman, Perla	1.02.1928	
10.	Kuczbart Liba	Gerszon, Ita	17.03.1928	
11.	Kuczbart Estera-Chana	Gerszon, Ita	17.03.1928	
12.	Mass Majer	Brak danych	22.04.1928	
13.	Skowronek Cypra	Ruchla, Niedziela	5.05.1929 Krzepice	
14.	Szperling Josek- Natan	Wolf, Sura-Chana	20.01.1928	
15.	Zajdman Aron	Jankiel-Moszek, Estera	3.02.1927	
16.	Zaks Wesa (Sesa?)	Icek, Rachel	10.01.1928	
17.	Granek Mordka	Jankiel, Klara	10.03.1927	
18.	Izbicki Dawid	Natan, Marja (?)	25.03.1928	

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 4. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie I c

Opiekun Kobrycka, Wanda Konopkówna

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Dudek Estera- Hendla	Henoch, Perla	3.03.1928	
2.	Kurczbart Kopel	Szlama; Marjem	15.12.1927	wyjechał
3.	Mass Szyfra	Abram	20.03.1928	
4.	Merc Moszek	Icek	15.06.1928	

5.	Rozen Josek	Wolf Hisz	21.09.1927	
6.	Szmulewicz Hendla	Abram-Uner	31.07.1928	
7.	Sztajer Josek	Icek, Hindla	15.06.1928	
8.	Unglik Kopel	Szyja, Saul	20.12.1928	
9.	Wajsfelner Icek, Alter	Abram, Frymata	25.11.1927	

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Klasa I d

Do klasy tej chodziły dzieci z Zagórza, wśród nich nie było dzieci żydowskich, bowiem Zagórze znajdowało się wówczas poza obrębem miasta. Z tego wynika, że nie zamieszkiwali tam Żydzi.

Tabela 5. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie II a

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Borensztajn Boruch	Szmul-Majer, Idessa	6.06.1927	
2.	Działowski Mendel	Abram-Sucher, Chana	7.03.1927	Wyjechał do Miedźna 21.10.1935
3.	Frenk Perla	Mordka, Krajdla	15.12.1927	
4.	Kurland Berek	Szmul, Ajdla	4.12.1927	
6.	Libicka Estera-Chaja	Zajuwel, Nacha	1. 06.1928	
7.	Libicki Herszlik	Chaskiel, Jacheta	4.07.1927	
8.	Mass Dwojra-Hendla	Grojnem, Perla	10.04.1928	
9.	Szperling Frajdla	Wolf, Sura-Chana	7.05.1927	
10.	Szperling Wolf-Hirsch	Aron, Sala	2.11.1927	
11.	Szperling Pinkus	Eljasz, Dwojra	26.11.1926	
12.	Zygielman Mendel (Moszek)	Załma, Cypra	10.08.1926	
13.	Żółtobrocki Nachem-Chil	Nachem, Sura	25.11.1926	

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 6. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie II b

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Ajzner Ryfka, Laja	Boruch	22.10.1927	
2.	Berkowicz Tauba Frajdla	Jankiel	15.01.1927	
3.	Biber Chaja Tauba	Rafał	27.08.1927	

4.	Birenbaum Jochewel	Icek	25.09.1926	
5.	Choda Szylames	Szaja	17.04.1927	
6.	Granek Sala	Lewek	5.11.1927	
7.	Granek Masza	Dawid	12.12.1927	
8.	Grouman Kopel	Fajwel	2.12.1926	
9.	Grouman Szulem	Juda	15.11.1926	
10.	Jakubowicz Perla	Berek	1.09.1927	
11.	Klejnberg Czesława	Lajzel	17.01.1927	
12.	Kraszkowska Chaja Gitla	Abram	2.05.1927	
13.	Szperling Cyrla	Mordka	4.04.1927	
14.	Zaks Mordka	Lewek	1.12.1927	

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 7. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie II c

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Ajzner Abram Icek	Lajb Boruch, Rajzla	21.12.1926	
2.	Ajzner Hirsza Dawid	Moszek, Frajdla	19.03.1927	
3.	Ajzner Rajzla	Moszek, Frajdla	19.03.1927	
4.	Berkowicz Chana Blima?	Szmul, Estera	5.01.1927	
5.	Birenbaum Fajga	Eljasz, Liba	17.02.1927	
6.	Gielbart Fajwel	Mendel Szajndla	15.01.1927	
7.	Gielbart Fajwisz	Mordka, Ajdla	5.03.1927	Przestał uczęszczać; ubóstwo
8.	Grinberg Lajzer Szaja	Gerszon Lajb, Frajdla	15.01.1927	
9.	Lewkowicz Gitla	Boruch	12.01.1926	
10.	Lewkowicz Nehuma(na)	Izrael	1.08.1927	
11.	Rajber Chaim Lajb	Abram Małka	10.12.1925	
12.	Rozental Mendel	Lajb	10.03.1922	
13.	Rybsztajn Chaim	Icek	21.03.1926	
14.	Szperling Hirsza	Icek, Gitla	10.03.1927	
15.	Szperling Nachman	Eljasz, Pesa Laja	30.07.1927	
16.	Zajbel Wolf Hirsza	Majer, Fajga	17.11.1927	
17.	Zygielman Fajwel	Berek, Estera	1.11.1926	
18.	Żółtobrocka Pesa	Eljasz, Małka	1.11.1927 Miedźno	
19.	Jakubowicz Chaja	Michał, Frajdla	30.11.1927	

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

W klasie II d nie było dzieci żydowskich.

Tabela 8. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie III a

Lp.	Imię i nazwisko	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Berliner Nacha	Josek	15.10.1925	
2.	Frydman Hudesza	Szmul	7.02.1926	
3.	Jakubowicz Zysman	Szymon	4.01.1925	
4.	Mass Gitla	Ajzyk	15.03.1926	
5.	Mass Łajcia	Abram	15.01.1926	
6.	Merc Dawid	Jakob	30.12.1926	
7.	Rozental Chana	Lewek	1.12.1926	
8.	Szmulewicz Szmul	Abram	3.01.1926	
9.	Sztajer Rywen	Jaks	27.01.1925	
10.	Unglik Molek	Izrael	15.10.1926	
11.	Wajchman Hajb	Kopel	13.04.1924	Nie umie mówić po polsku
12.	Waisfelner Molek	Ajzyk	22.10.1926	
13.	Zaks Uren	Ajzyk	20.06.1926	
14.	Żółtobrocki Jakob	Chil	20.11.1925	

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 9. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie III b

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Berkowicz Frymata	Chaim	12.09.1926	
2.	Wajchman Laja	Kopel	10.03.1926	
3.	Besser Abram	Icek	7.12.1926	
4.	Sztajer Pinkus	Boruch	14.08.1924	
5.	Granek Szulim	Icek	1.04.1925	
6.	Granek Berek	Icek	1.06.1926	
7.	Kuczbart Mordka	Herszlik	15.10.1925	
8.	Unglik Siulim	Icek	19.02.1923	
9.	Ajzner Izrael	Abram	14.03.1923	

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 10. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie III c

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Biber Sura	Szmul, Chaja	24.09.1925	
2.	Dudek Icek	Henoch, Perla	12.05.1926 Zawiercie	
3.	Gielbart Estera	Mordka, Liba	20.11.1926	
4.	Gielbart Ajdla	Moszek, Rachela	1.11.1926	Umarła
5.	Gielbart Abram	Nachem Sura	10.04.1926	
6.	Gwóźdź Chaja	Icek, Frajdla	3.01.1926	
7.	Granek Mordka	Mendel, Ryfka	3.08.1925	
8.	Grouman Moszek Lajb	Abram, Frajgla	10.12.1924	
9.	Gryn Szymon	Fajwel, Mariem	7.01.1926 Brzeźnica	Wyjechał do Łodzi 6.05.1936
10.	Mass Szylames	Michał, Chaja	21.03.1926	
11.	Rytowski Icek	Idel, Dora	18.02.1926	
12.	Rajcher Sura	Fajwel, Ruchla	10.06.1926	
13.	Szperling Aron	Icek, Gitla	21.08.1926	
14.	Unglik Berek	Icek, Frajgla	26.01.1925	
15.	Zombek Cypra	Lewek, Ruchla	8.02.1925	

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 11. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie III d

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Frydman Chana	Szlama	25.10.1926	
2.	Hajman Froim	Chaim	2.10.1924	
3.	Jakubowicz Dawid	Michał	20.08.1926	
4.	Unglik Abram	Lewek	12.08.1924	
5.	Zaks Mordka	Grejnich	25.01.1924	Wyjechał do Częstochowy
6.	Żółtobrocki Abram	Eljasz	4.07.1925 Miedźno	

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 12. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie IV a

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Buchwajc Szymśzan	Jakób, Mania	29.04.1925	
2.	Frenk Izrael	Mordka, Krajdla(?)	19.04.1925	
3.	Kraszkowski Szlama	Abram, Rajela	12.10.1925	
4.	Zaks Mordka	Ajzyk, Sala	17.11.1924	
5.	Ajzner Gryna	Boruch, Masia	15.12.1924	
6.	Grouman Laja	Juda, Frajdla	1.12.1925	
7.	Mass Laja	Michec, Estera	14.12.1925	
8.	Merc Ajdla	Icek, Frajdla	26.06.1925	
9.	Unglik Zyśła	Pinkus, Tołpa	15.04.1925	

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 13. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie IV b

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Ajzner Majer	Lewek Boruch	14.03.1922	
2.	Berkowicz Mindla	Haim Hojma, Bajla	Brak danych	
3.	Biber Różka	Szima	15.02.1925	
4.	Biber Ryfka	Szima	Brak danych	
5.	Endzel Frajdla	Hulka, Różka	3.07.1925	
6.	Endzel Matla	Wolf, Sala	15.08.1925	
7.	Granek Berek	Jakób, Kleryl	16.06.1925	
8.	Granek Wolf	Jakób, Kleryl	4.06.1924	
9.	Granek Berek	Hernel, Brandel	15.04.1926	
10.	Granek Mordka	Dawid, Hejwet	14.07.1923	
11.	Gielbard Nachem	Mordka	27.02.1925	
12.	Mass Lewek	Abram, Estera	12.12.1921	
13.	Unglik Gitla	Kopel, Hana	30.12.1925	
14.	Wajchman Bajla	Kopel	8.02.1922	Przerwała naukę 15.09.1935
15.	Jakubowicz Ruchla	Szima	15.10.1921	Przerwał naukę 1.12.1935

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 14. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie IV c

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Ajzner Berek	Boruch Lewek	7.11.1925	
2.	Biber Mirla	Rafał, Sura	24.05.1925	
3.	Birenbaum Wolf	Eljasz	15.12.1924	
4.	Gielbart Jakób	Nachem	28.05.1923	
5.	Granek Laja	Icek, Brandla	20.09.1923	
6.	Mass Laja	Liba	14.12.1924	
7.	Niedziela Wolf	Moszek	8.11.1924	
8.	Rybsztajn Uszer	Icek	13.07.1924	
9.	Wajss Wolf	Frajdla Laja	6.12.1925	
10.	Zajdman Marjem	Moszek Jakób, Estera	17.06.1924	
11.	Szymonowicz Madzia	Szmul, Chaja	20.09.1924	

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 15. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie IV d

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Ajzner Chana Laja	Moszek, Frajdla	8.08.1925	
2.	Gelbart Chana Rywka	Mordka, Liba	5.03.1925	
3.	Grouman Szandla	Abram, Frajdla	17.04.1923	Nie chodzi do szkoły z powodu ubóstwa
4.	Kuczbart Icek	Szlama, Dwojra	2.01.1925	Wyjechał do Częstochowy
5.	Lewkowicz Małka Szandla	Boruch, Małka	5.12.1922	Przerwała naukę z powodu choroby mózgu
6.	Nachtigal Wolf	Pinkus, Ruchla	4.03.1924	
7.	Princ Rywka	Rywen, Frajgla	15.06.1925	
8.	Wajchman Brandla	Aron, Estera	20.12.1925	
9.	Zaks Frajgla	Lewek	1924	

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 16. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie IV e

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Dudek Chaim	Henoch, Perla	2.02.1923	Przerwał naukę
2.	Lewkowicz Chaja (?)	Boruch	8.06.1923	Przerwała naukę
3.	Wajchman Marek	Icek, Nacha	2.12.1924	
4.	Zombek Bajla	Lewek, Ruchla	17.03.1924	
5.	Zygilman Zendel	Zotma	1.07.1925	
6.	Zaks Jankiel	Icek, Z...	12.08.1924	Nie chodzi do szkoły z powodu ubóstwa

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 17. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie V a

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Grynberg Alter	Gerszon-Lajb, Frajdla-Perla	22.09.1924	
2.	Szperling Mordka-Abram	Aron, Sura-Małka	21.02.1924	
3.	Abramowicz Adela	Falek, Rywka	05.1924	
4.	Berkowicz Ruchla	Chaim Szlama, Bajla	15.01.1922	
5.	Gelbart Zyśla	Icek, Rywka	6.02.1924	
6.	Grouman Perla	Zajuwel, Estera	8.10.1924	
7.	Unglik Dwojra	Lewek, Chawa	15.01.1922	
8.	Wajchman Laja	Lajb, Bacia	17.05.1922	

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 18. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie V b

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Frydman Moszek	Szmul, Szajndla	14.12.1923	
2.	Mendlewicz Lewek	Josek, Cywia	1.11.1924	
3.	Rozen Chaja	Wolf, Gołda	5.08.1923	
4.	Rozental Henoch	Chil, Brandla	26.11.1924	

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 19. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie V c

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Ajzner Jakób	Geszof, Rajzla	14.03.1922	Przerwał naukę 1.02.1936
2.	Dzaiłowska Madzia	Szymon, Bajzla	2.05.1925	
3.	Grin Edel	Fajwer, Małka	5.06.1923	
4.	Gelbart Zysman	Nachem, Sura	2.11.1922	
5.	Rotbart Szandla	Herszlik, Gitla	14.03.1923	
6.	Rybsztajn Abram	Icek, Rykla (?)	13.06.1922	
7.	Sztajer Gitla	Icek, Handla	1.03.1923 Truskolasy	
8.	Szperling Dora	Boruch, Sala	4.03.1924	
9.	Wajsfelner Dora	Abram, Ruchla (?)	12.05.1924	
10.	Zygielman Cyrla	Berek,	10.11.1923	
11.	Jakubowicz Zysman	Dawid	20.12.1922	

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 20. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie V d

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Djament Mordka	Abram, Rachela	14.02.1924	
2.	Lichter Juda Berek	Jankiel, Resia	15.02.1923	

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 21. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie VI a

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Buchwajc Sura	Jakób, Mania	15.02.1923	
2.	Frydman Chaim, Moszek	Szmul, Estera	14.12.1924	
3.	Libicki Kopel	Haskiel, Jadzia	25.05.1924	
4.	Mendlewicz Estera	Josek, Cywia	9.12.1922	
5.	Pelta Mordka	Urnek (?), Estera	8.12.1922	
6.	Szperling Aron	Boruch, Sala	1.01.1923	
7.	Unglik Ruchla	Pinkus, Toubia	17.08.1923	
8.	Rozenwajg Sura	Szyja, Chana	20.01.1923	

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 22. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie VI b

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Granek Bajla	Jankiel	26.02.1923	
2.	Zygielman Brandla	Zołma	22.12.1922	
3.	Kornberg Mosiek	Sala	2.04.1922	
4.	Mass Dawid	Michał	23.08.1922	
5.	Merc Mordka	Icek	11.06.1923	
6.	Niedziela Michał	Mosiek	6.06.1922	
7.	Frydman Szmul	Eljasz	28.06.1923	
8.	Sztajer Szloma	Icek	1.07.1923	
9.	Sztajer Lewek	Boruch	1.07.1922	
10.	Wajs Alter	Icek	27.05.1922	
11.	Wajchman Mordka	Icek	15.11.1922	
12.	Unglik Alter	Pinkus	2.03.1921	

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 23. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie VI c

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Ditman Zelek	Gutman, Minde	7.01.1923	
2.	Lichter Gołda	Berek, Ryfka	2.02.1923	
3.	Szperling Zyśla	Icek, Frania	1.12.1923	
4.	UNGlik Abram	Kopel, Hana	5.11.1922	
5.	Wajchman Moszek	Aron, Estera	4.06.1922	
6.	Wajss Ajdla	Wolf, Sura	20.01.1923	
7.	Wajss Icek	Frajdla Laja	8.11.1923	

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 24. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie VII a

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Działowska Matla	Jakób Josek, Chaja	5.10.1924	Ukończyła szkołę
2.	Kraszkowska Ruchla	Abram, Rajela	11.10.1924	Ukończyła szkołę
3.	Rembak Gołda	Szlama	2.02.1921	15.11.1935 wyjechała do Częstochowy
4.	Szperling Aron Dawid	Icek Lewek, Frajdla	15.04.1921	Ukończył szkołę

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Tabela 25. Wykaz uczniów pochodzenia żydowskiego w klasie VII b

Lp.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Uwagi
1.	Ditman Sura	Gutman	1921	Ukończyła szkołę
2.	Choleman Masza	Lipman, Perla	10.10.1922	Ukończyła szkołę
3.	Wajsfajner Chana	Grojne, Frymeta	06.1922	Ukończyła szkołę

Źródło: Księga ocen publicznej szkoły powszechnej z polskim językiem nauczania za rok 1935/1936.

Z zamieszczonych informacji można wyczytać, że społeczność Kłobucka była zróżnicowana pod względem narodowościowym i wyznaniowym. Do powszechnej szkoły chodziły dzieci polskie i żydowskie, co wynikało z obowiązku szkolnego, który dotyczył wszystkich obywateli.

W artykule odniosłam się głównie do oświaty powszechnej, czyli szkół, które realizowały obowiązek szkolny i utrzymywane były przez państwo polskie w okresie międzywojnia oraz samorząd terytorialny. Zachowane z pożogi wojennej dokumenty szkolne z Kłobucka dotyczą wprawdzie lat trzydziestych, pozwalają jednak rzucić światło na problemy społeczne, jakie przezwyciężyć musiało całe społeczeństwo Kłobucka. Wprowadzony dekretem J. Piłsudskiego w 1919 roku obowiązek szkolny stanowił dla wielu rodzin zarówno chrześcijańskich, jak i starozakonnych, znaczny problem. Bieda, brak świadomości o potrzebie utrzymania higieny, choroby, niedożywienie, brak odpowiedniego obuwia czy ubrania były zasadniczymi determinantami absencji dzieci ubogich i biednych w szkole. Kolejną przyczyną był brak motywacji wśród wielu rodzin do posyłania dzieci do szkoły. Edukacja ze względu na brak środków najczęściej kończyła się na szkole powszechnej. Funkcjonowała opinia, że więcej dzieci nauczą się w domu niż w szkole.

Wśród Żydów szczególnie ortodoksyjnych istniała obawa, że w chrześcijańskich szkołach odwołają dzieci od religii ojców. Ponadto w wielu domach żydowskich posługiwano się na co dzień językiem jidysz, natomiast język polski znano słabo bądź też używano go w formie zniekształconej tzw. „żydlaczenia”. Ortodoksyjni Żydzi zgodnie z tradycją i nakazami wiary przykładali dużą wagę do wykształcenia religijnego. Żydowskie szkoły religijne chedery czy jesziwy funkcjonowały w każdej gminie żydowskiej. Zaznaczyć należy, że żydowska osada religijna w Kłobucku wymaga odrębnego opracowania i wykracza poza zakres prezentowanego artykułu.

Abstract

Participation of Jewish Community in Education in Kłobuck. Contribution to Kłobuck Jews' history

The aim of this article is to show the participation of the Jewish community in education in Kłobuck. The only yearbook which survived World War II was for the 1935–36 school year and contains information of students from first to seventh grades. The so far unpublished material is a contribution to the history of Kłobuck Jews.

Keywords: Kłobuck Jews, Jewish community, school in Kłobuck before the year 1939